

APÁK ÉS GYERMEKEK

*A gyermek joga származása, és különösen apai származása
megismeréséhez az apasági vélelmekkel összefüggésben*

SZEIBERT Orsolya
egyetemi tanár (ELTE ÁJK)

1. Bevezetés

Az apasági vélelmek a hazai családjogi rendszerbe beágyazott intézmények, melyek meghatározzák azt, hogy miként kerül egy férfi apai státuszba, illetve miként kerül betöltésre egy gyermek tekintetében az apai jogállás, feltéve mindkét esetben, hogy ez leszármazás, és nem örökbefogadás útján történik. Az apasági vélelmek olyan tényekre épülnek, amelyek nem minden esetben fedik a tényleges, vérségi származást, és ez nagyon különböző élethelyzeteket és jogi kérdéseket eredményez(het) akár kezdetről fogva (amikor nyilvánvaló, hogy az, aki apai státuszba kerül, nem az a férfi, akitől a gyermek származik), akár később, amikor ez kiderül. Ez még akkor is számos érdeket érint, ha a biológiai ‘apa’¹ nincs és nem is volt jelen, de ha az a férfi is ismert, akitől a gyermek származik, sőt, szeretne is jogállásba kerülni, a helyzet még nehezebb. Az apai oldal önmagában is összetett, hiszen annak a férfinak az érdekei is védelmet igényelnek, aki szeretne is jogállásba kerülni – de a jogi rendezés és különösen az apasági vélelem megtámadása tekintetében a felperesi legitimációs szabályok ezt meggátolják – és annak a (jogi) apának is, aki ugyan nem a gyermek biológiai apja, de esetleg hosszú éveken át szeretetben neveli, mígnem kiderül, hogy vérségileg nincs a gyermekkel kapcsolatban.

¹ A biológiai szülő, jelen esetben biológiai apa fogalma önmagában is kérdések tömegét vet fel, hiszen az a férfi minősül apának, aki ezt a jogállást betölti. Miután a gyakorlatban – értelemszerűen – nem használjuk a ‘jogi értelemben vett apa’ kifejezést, az apa egyidejűleg egy személy lehet. Ezzel összefüggésben a ‘biológiai apa’ különös fordulat, tekintve, hogy lehet, hogy soha nem volt jogállásban, azaz *erga omnes* hatállyal nem bizonyított, hogy apa. A biológiai ‘apa’ és biológiai apa fordulatokat egyaránt használtam a tanulmányban, tekintve, hogy néhány hivatkozott irodalom idézőjeles közlés nélkül használja, magam azonban szeretném felhívni a figyelmet erre a terminológiai sajátosságra is.

Hazai viszonylatban már évekkel ezelőtt is felvetődtek ezek a kérdések, s alapot is adott erre a kilencvenes évek utolsó éveiben elkezdődött polgári jogi kodifikáció. A származás megismeréséhez való joggal első alkalommal kimerítően foglalkozó hazai szaktanulmány azon kérdések sorában, amelyek kapcsán felmerül a származás megismeréséhez fűződő jog – és esetlegesen átgondolást igényel –, elsőként az apasági vélelmeket említette akként, hogy „sajátos módon” a házasságból születés vélelmének vitatása merül fel elsősorban² (igaz, ez a megállapítás nem kizárólag a hazai helyzetre támaszkodott). Nemrégiben egy témához kötődő kérdés – nevezetesen az, hogy az apaságot vitathatja-e az a férfi, aki DNS-bizonyíték birtokában apa kíván lenni – az Alkotmánybíróság elé került, amely a 13/2020. (VI. 22.) AB határozatában elutasította az alkotmányjogi panaszt.³

Az alábbiakban egy, a fenti alkotmánybírósági ítélet alapjául szolgáló ügyhöz hasonló helyzet vonatkozásában foglalkozom a szituáció *gyermekjogi megítélhetőségével* – kifejezetten a származás megismeréséhez fűződő jog szegmensében. Ez annál inkább is indokolt, mert a hazai irodalom – és az Alkotmánybíróság gyakorlata, amely több döntésében is megfogalmazásra is került – igyekszik a szituációban érintettek érdekei mérlegelésére helyezni a hangsúlyt – ez természetesen nem megkérdőjelezhető feladat, de a gyermekek érdekei különlegesek. A gyermekek életkoruknál fogva sérülékenyebb személyek, különleges védelmet igényelnek, ezt a védelmet azonban önmagában biztosan nem az teremti meg, hogy elzárjuk őket az igazság, jelen esetben a tényleges vérségi származás megismerésétől. (A gyermekről mint gyermekkorú személyről, és nem mint rokonsági kapcsolatról van helyütt szó, a nagykorúvá vált gyermek által gyakorolt jogok már nem gyermekjogok.)

A gyermek származása megismeréséhez fűződő jogát a hatályos jogi helyzet (kialakulásának rövid háttere) és az ENSZ 1989-ben elfogadott Gyermekjogi egyezménye (a továbbiakban: egyezmény)⁴ alapján vizsgálom, és terjedelmi okok miatt nem részletezem a téma tágabb emberi jogi irodalmát és gyakorlatát, nem térek ki a hazai Alkotmánybíróság ezzel a kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásaira, és a fenti jogra koncentrálok annak ismeretében, hogy valójában a gyermek tekintetében is számos gyermekjog felmerül önmagában az alapkérdés kapcsán is, a magánélet védelmétől kezdődően a gyermek védelmén keresztül addig a gyermekjogig, hogy a gyermeket, amennyiben lehetséges, a szülei neveljék (a gyermekjogok elválaszthatatlan összekap-

² WEISS Emilia: A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai. In: BÁN Chrytsa et al: *Ius privatum – Ius commune Europae. Liber Amicorum Studia Ferenc Mádl Dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, 2001. 265., 266.

³ Az Alkotmánybíróság döntéséről, a hazai apasági vélelmek rendszeréről, kialakulásukról és jogtörténeti beágyazottágukról, továbbá annak felvetéséről, hogy az apasági vélelmek jelenleg fennálló hagyományos rendszere – amely számos esetben azt eredményezi, hogy nem a biológiai ‘apa’ kerül szülői jogállásba – nem feltétlenül időszerű, különös tekintettel arra, hogy a természettudományos bizonyítékok és DNS-alapú leszármazási vizsgálatok már a mindennapokban is elérhetők ld. SZEIBERT Orsolya: Az apai jogállás betöltése: régi szabályok – új világ. Az apai jogállást betölteni nem tudó biológiai apa helyzete. *Családi Jog*, 2021/2. 1–7.

⁴ Egyezmény a gyermek jogairól. Elfogadta az ENSZ Közgyűlése New York-ban, 1989. november 20-án. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény. <https://tinyurl.com/ynrypt3u>

csolódását a későbbiekben említem), és nem foglalkozom a gyermeki és szülői jogok és érdekek összemérésével. Legfontosabb kérdésként arra keresek választ, hogy abban az alaphelyzetben, amikor a biológiai ‘apa’ apai jogállásba kíván kerülni, tehát személye megismerhető, de a jogi szabályozás következményeként erre nincs módja, lenne-e – legalábbis alapvetően – a gyermeknek joga arra, hogy megismerhesse vér szerinti származását.

2. A származás megismeréséhez fűződő jog jelentősége és alaphelyzetei

A gyermek és szüleinek kapcsolata minden bizonnyal egyike a legfontosabbaknak és legkülönlegesebbeknek – ezalatt természetesen érteni kell a gyermek és anya, valamint a gyermek és apa kapcsolatát egyaránt. Az, hogy kit kell szülő alatt értenünk, rendszerint mindkét szülő vonatkozásában azt a személyt jelenti, akitől a gyermek ténylegesen származik, aki anyai, illetve apai jogállásba kerül, s aki a gyermeket szülőként felneveli. Ez a három szempont azonban nem feltétlenül esik egybe vagy egyik szülőnél, vagy mindkettőjüknél, s ilyenkor felvetődhet, hogy ki a gyermek szülője, ki az, akit apának, ki az, akit anyának hívunk.

A jog és a tudomány alakulásának, illetve fejlődésének megfelelően igen *különböző élethelyzetek* jöhetnek létre. Lehetséges – hazai viszonylatban is – az a helyzet, amikor a gyermek természetes úton vagy ivarsejt-donáció nélkül, de asszisztált humánreprodukciós eljárásban fogan és azok a személyek, aiktől származik, apai, illetve anyai jogállásba kerülnek, az anya a szülés tényénél, az apa az egyik apasági vételemnél – például az alapvételemnél vagy a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozaton alapuló vételemnél – fogva, ugyanakkor nem ezek a személyek vagy nem mindketten nevelik fel a gyermeket (a hazai jogot tekintve lehetséges, hogy a szülők egyikének vagy mindkettőjüknek tartósan szünetelni fog a szülői felügyeleti joga, s nem kizárt az sem, hogy azt a bíróság megszüntette). Az is lehetséges és a gyakorlatban szintén megvalósuló eset, ha a gyermek nem azoktól a személyektől származik, akik betöltik az apai, illetve anyai jogállást és a gyermeket fel is nevelik. Ez az egyik szülő oldalán is megvalósulhat. Akár egyik, akár mindkét szülő tekintetében válik el az a személy, akitől a gyermek ténylegesen származik és aki szülői jogállásba kerül (és adott esetben a gyermeket fel is neveli), ez a helyzet az örökbefogadás esetében, valamint akkor, ha az asszisztált humánreprodukciós eljárásban ivarsejt-adományozás is történt.

Utóbbiak adják azokat a helyzeteket, amelyekben a gyermek származás megismeréséhez fűződő joga vetődik fel. Ez különösen súlyos kérdés, ha a gyermeket idegen, nem a tágabb családjába tartozó személyek fogadják örökbe, nem szólva a nemzetközi örökbefogadástól, amikor a gyermek egy másik országba kerül az örökbe fogadó szülőkhöz, s akkor is, ha a hazai jogban nem ismert dajkaanyaság, illetve béranyaság segítségével születik meg a gyermek, hiszen ez utóbbi esetben még inkább elválhat egymástól annak a személye, aki az ivarsejtet adományozza, aki a gyermeket kihordja és megszüli, további az ún. kívánságszülőé. Az, hogy a fenti élethelyzetekben és azok által generált jogi helyzetekben a gyermek származása megismeréséhez fűződő joga és annak érvényesíthetősége reális kérdés, aligha vitatható. Mi a helyzet azonban akkor, ha nem az a férfi kerül, illetve nem is kerülhet apai jogállásba, akitől a gyermek valóban származik, ugyanakkor az apasági vélelem jogilag védhetően, sőt támogatot-

tan megáll egy másik férfival szemben, aki apai jogállásba fog kerülni? És a másik oldalról: hogyan érinti ez az érintett gyermek érdekét? Egyáltalán: tekintetbe lehet-e venni a gyermek érdekét? Továbbá, akár ettől függetlenül, miként érinti ez a helyzet a gyermek jogait?

3. Az apasági vélelem nem azzal a férfival szemben áll fenn, akitől a gyermek származik, bár ez utóbbi férfi szeretne apai jogállásba kerülni

3.1. Az apasági vélelmek hazai rendszere – számít-e a tényleges származás?

A hazai szabályozás értelmében az apaságot apasági vélelmek *szigorú rendszere* határozza meg: jelenleg a 2013. évi V. törvény, a Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) Családjogi Könyvének paragrafusai, s ezek keretei között világos tények függvényében alakul az, hogy ki kerülhet apai jogállásba, s az apasági vélelmek meghatározott sorrend szerint állhatnak be, amely sorrend szintén mereven érvényesül, hiszen az a cél, hogy ez a státuszkérdés nyilvánvaló és átlátható követelmények alapján kerüljön eldöntésre. A szigorú sorrend értelmében mindent megelőző a gyermeket megszüülő nő házasságán alapuló alapvélelem: az a férfi lesz (jogi értelemben) a gyermek apja, akivel az anya a gyermek fogamzása és születése között eltelt idő egésze vagy egy része alatt házassági kötelékben állt. Ha a gyermek asszisztált humánreprodukciós eljárás eredményeként születik meg, mind házastársak, mind élettársak tekintetében rendezetté válik az apai jogállás. Amennyiben betöltetlen a státusz, az a férfi kerül apai jogállásba, aki apai elismerő nyilatkozatot tesz, igaz, ennek teljes hatályához további követelményeknek kell teljesülniük. A továbbra is 'üres' apai jogállást az apaság bírósági megállapítása eszközével lehet végül betölteni. A legutóbb említett vélelem kivételével egyik beállításának sem feltétele az, hogy a gyermek ténylegesen az adott férfitől származzon. Mindemellett a bíróság által megállapított apaság kivételével a vélelmek az anyához, illetve az anya helyzetéhez kötődnek: a házassági köteléken alapuló vélelem esetében az a döntő szempont, hogy ki az a férfi, akivel az anya a jogszabályban szereplő időintervallumban vagy annak egy részében házasságban állt, az élettársak asszisztált humánreprodukciós eljárásban való részvételen alapuló vélelem egyik feltétele a de facto élettársi viszony igazoltsága, az apai elismerés esetében pedig szükséges követelmény az anya hozzájárulása.

Alapvetően nem látszik annak akadálya, hogy az a férfi, akitől a gyermek származik, apai jogállásba kerüljön, legyen az anya házastársa vagy de facto élettársa, de valójában utóbbi fennállása sem szükséges, hiszen az apaság nyilatkozattal való elismerésének nem feltétele, hogy az anya és az elismerő férfi között bármilyen partnerkapcsolat fennálljon – végezetül pedig bírósághoz lehet fordulni. Az apai jogállásba kerülés akadályát alapvetően az képezheti – és a gyakorlatban nem egyszer képezi is –, hogy más férfi 'hamarabb' betölti az apasági vélelmet: házasságot köt az anyával még a várandósság ideje alatt, illetve az anya hozzájárul elismerő nyilatkozatához. Ez történt abban az ügyben is, amelyben az Alkotmánybíróság nemrégiben döntött.

3.2. Az Alkotmánybíróság 13/2020. (VI. 22.) AB határozata

Az Alkotmánybíróság által elbírált alkotmányjogi panasz alapjául szolgáló ügy egyik érintettje a 2016-ban született gyermek volt, akinek anyja még a várandósság ideje alatt házasságot kötött a vélelmezett apával. Erre a házasságkötésre azt követően került sor, hogy az anyának megszűnt a partnerkapcsolata azzal a férfivel, az indítványozóval, akitől a gyermek ténylegesen származott. Az indítványozó megtámadta az apasági vélelmet arra hivatkozással, hogy DNS-vizsgálat bizonyítja azt, hogy a gyermek tőle származik. Az ügyben eljáró elsőfokú bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasította, tekintve, hogy a Ptk. alapján annak a férfinak, aki a saját apaságát kívánna bizonyítani, egy másik férfi apasági vélelmének megtámadását illetően nincs keresetősége. A másodfokon eljáró bíróság a döntést helyben hagyta; a Kúria elutasította a benyújtott felülvizsgálati kérelmet, de megkereste az elsőfokú bíróságot, hogy a beadványt alkotmányjogi panaszként kezelje – ezt követően került a beadvány az Alkotmánybíróság elé.

Az Alkotmánybíróság az alkotmányjogi panasz alapján az apasági vélelemre és az apasági vélelem megtámadására vonatkozó rendelkezések áttekintését követően megvizsgálta az Alaptörvény indítványozó által sérelmezett rendelkezéseit, az Alaptörvény XV. cikkének (1) és (3) bekezdését, s ezzel kapcsolatban a megkülönböztetés alkotmányjogi szempontból történő igazolhatóságára tekintettel az Alaptörvényben foglalt egyes alapjogok, nevezetesen az emberi méltósághoz való jog, a származás kiderítéséhez való jog, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog, valamint a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogának tartalmát.⁵ A testület a 13/2020. (VI. 22.) AB határozatban rögzítette, hogy Ptk.-nak az apasági vélelem megtámadására jogosultak körét meghatározó 4:109. § (1) bekezdése nem ellentétes az Alaptörvénnyel.

3.3. Milyen lehetőségei vannak a fenti ‘apának’?

A válasz nagyon egyszerű: a hazai jogi rendelkezések értelmében *nincs módja* arra, hogy megtámadja a (jogi értelemben vett) apa apaságát és ennek nyilvánvaló következményeként arra sem, hogy maga apai jogállásba kerüljön. Az Alkotmánybíróság arra utalt döntésében, hogy az indítványozó helyzete – az általa kifejtettekkel ellentétben – nem az anya ‘egyoldalú döntésének’ volt a következménye, hanem egyszerűen a házasságon alapuló apasági vélelemből következett. Kitértek az indokolásban arra is, hogy az apasági vélelem kívülről való megbolygathatatlanságának, azaz a megtámadás – jelen esetben – indítványozóra vonatkozó kizártságának

„alkotmányosan megengedett, legitim célja van, mégpedig az, hogy az apai státuszt jogi értelemben betöltő, vélelmezett apa és a gyermek közötti *de iure* és *de facto* kapcsolatra, valamint a gyermeknek a családi viszonyok rendezett-

⁵ ABH 2020. 1425.

ségéhez és stabilitásához fűződő érdekére tekintettel a családi jogállás kívülről történő megkérdőjelezhetősége szűk körre legyen szorítva.”

Azon túlmenően, hogy alapvetően, az apasági vélelmek rendszeréből adódóan nem kerülhet a fenti férfi apai jogállásba, azok a jogok sem illetik meg, amelyek adott esetben megilletethetnek egy olyan férfit, aki a gyermek (jogi értelemben vett) apja volt, de ‘kiesett’ az apai jogállásból, s azok sem, amelyek megilletethetik a vér szerinti apát akkor, ha gyermekét örökbe fogadták. Ezekben az esetekben ugyanis az adott férfi apai jogállást töltött be, még ha esetlegesen rövid ideig is. Sajátos módon a fenti férfi jogi helyzete sokkal inkább emlékeztet az ivarsejtdonor helyzetére, legalábbis, ami az ivarsejt-donor hazai helyzetét illeti, hiszen nem kerülhet apai jogállásba, azaz jogi értelemben nem válhat apává, annak ellenére, hogy a gyermek valóban tőle származik, s nincs jogalapja annak, hogy bármilyen módon kapcsolatfelvételt kezdeményezzen vele, illetve kapcsolatot tarthasson vele, nem szólva az ennél terjedelmesebb jogositványokról.

4. A gyermek származása megismeréséhez fűződő joga a 13/2020. (VI. 22.) AB határozat szerint

Az alábbiakban az indítványnak, döntésnek és indokolásnak azokat a részét emelem ki, amelyek a gyermek származása kiderítéséhez/megismeréséhez való jogához kapcsolódnak. Az indítványozó a vérségi kapcsolat különös jelentőségére hívta fel a figyelmet, s arra, hogy a gyermek becsapásának tekinthető az, ha a származását illetően titkolóznak és később ismeri fel, hogy az apának tekintett személy valójában nem vér szerinti szülője, s bár nagykorúvá válását követően pert indíthat, akkor már az apa-gyermek kapcsolatot aligha lehet helyreállítani.⁶

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy a Ptk.-ban az apai jogállás „bár elsődlegesen a biológiai származás alapozza meg, nem feltétlenül vérségi kötelékre vezethető vissza”⁷ és amennyiben az anya házassága révén más kerül apai jogállásba, mint a biológiai ‘apa’, utóbbi érdekeit a Ptk. nem védi.⁸ Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatra, valamint az Alkotmánybíróság azóta is követett gyakorlatára visszautalva rögzítették, hogy „az anyává, illetve apává válás folyamata hozzátartozik az önazonosságához, és pozitív értelemben a vérségi származás kiderítése, illetőleg negatív értelemben az arra vonatkozó törvényi vélelem vitatása, kétségbevonása ezen túlmenően is mindenkinek a legszemélyesebb joga”.⁹ Azzal összefüggésben, hogy mennyiben illeti meg az a jog a biológiai ‘apát’, és mennyiben a gyermeket, arra utaltak, hogy „a származás, amely a személyiség részeként fontos támpontot nyújt az egyéniség fejlődéséhez és megtalálá-

⁶ ABH 2020. [4] 1425. 1425–1426.

⁷ ABH 2020. [19] 1425. 1427–1428.

⁸ ABH 2020. [39] 1425. 1431.

⁹ ABH 2020. [46] 1425. 1432.

sához”,¹⁰ és az „egyén személyiségének kibontakozásához és egészséges fejlődéséhez, elengedhetetlen a vérségi származás ismerete”.¹¹

Az Alkotmánybíróság mind általános értelemben, mind a gyermek, valamint az apa oldaláról nézve is foglalkozott a származás megismeréséhez fűződő joggal, s az alapügyből adódóan a státuszban lévő apa és biológiai apa ezen jogával. A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való joggal összefüggésben tért ki az Alkotmánybíróság arra, hogy a származás kiderítéséhez való jognak az Alaptörvény „nem ad feltétlen többséget”, miután az Alaptörvény alapján a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a(z akár vérségi kapcsolat nélkül fennálló) szülő-gyermek viszony, az apasági vélelem pedig a gyermek Alaptörvényben megjelenő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való alapját, továbbá a gyermek „családban való nevelkedése, illetve tényleges családi gondoskodáshoz” való jogát biztosítja.¹²

5. A gyermek származása megismeréséhez fűződő joggal kapcsolatos hazai felvetések

A kérdéskör 1991-ben került, kerülhetett be határozottabban a hazai jogi köztudatba, hiszen az Alkotmánybíróság 1991-ben hozta meg ebben a témában az első – és mindmáig jelentős – határozatát, az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatot,¹³ amelyben rámutatott, hogy a vérségi származás kiderítése az általános személyiségi jog körébe tartozik, miután utóbbinak része az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog, az pedig magában foglalja a legszemélyesebb jogaként a vérségi származás kiderítésére, kétségbevonására, felkutatására vonatkozó legszemélyesebb jogot is. Az ugyanebben az évben Magyarországon is kihirdetésre került egyezmény 7. cikke rögzíti, hogy a gyermeket születésekor anyakönyvezik és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen és lehetőség szerint ismerje szüleit, valamint ahhoz, hogy ezek neveljék. Erre a követelményre tekintettel került be néhány évvel később a gyermekvédelemről szóló 1997. évi XXXI. törvénybe (a továbbiakban: Gyvt.) az a – különállapot szerinti – rendelkezés, amely szerint a gyermeknek joga van származása, vér szerinti családjá megismeréséhez és a kapcsolattartáshoz. (A 7. § (4) bekezdését 2002-ben módosították, jelenleg annyit mond, hogy ha törvény másként nem rendelkezik, a gyermeknek a szülő felügyeleti joga megszűnése esetén is joga van származása, vér szerinti családjá megismeréséhez és – a vér szerinti család beleegyezése mellett – a kapcsolattartáshoz.)

A témában írott *első átfogó tanulmányok*¹⁴ – kodifikációs kontextusban az első normaszöveg megfogalmazását megelőzően – nemcsak kimerítően és részletesen áttekintették azt, hogy mely esetekben merülhet fel a gyermek származás megismeréséhez

¹⁰ ABH 2020. [47] 1425. 1432.

¹¹ ABH 2020. [48] 1425. 1432.

¹² ABH 2020. [53] 1433.

¹³ ABH 1991. 272.

¹⁴ WEISS i. m. 265–285.; WEISS Emilia: A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai. *Jogtudományi Közlöny*, 2002/12. 1–12.

fűződő joga – kitérve az apasági elismerés, örökbefogadás és donor spermájával történő mesterséges megtermékenyítés eseteire –, hanem a felmerülő érdekkonfliktusokat is számba vették, hangsúlyozva magának a származás megismeréshez fűződő jognak a jelentőségét. Az apasági vélelmek kapcsán elsősorban a vélelem megtámadására jogosultak körét és a megszabott határidőket elemezték, rámutatva arra, hogy a(z akkori) hazai szabályozás alapvetően megfelel a nemzetközi szabályozási sztenderdeknek, amelyek ugyanakkor nagy eltéréseket is mutatnak. A tanulmányok a gyermekek – mint rokonságot jelölő csoport – származás megismerésére vonatkozó jogát tárgyalták, így nemcsak a gyermekkorú, hanem a nagykorú személyek ezzel kapcsolatos lehetőségeivel is foglalkoztak. Ekkor már zajlott a polgári jogi kodifikáció, melynek során a családjogi rendelkezések körében megvitatásra került a származás megismeréséhez fűződő jog is.

A kodifikáció folyamán a leszármazás körében általában, és az apasági vélelmek körében speciálisan is *csekély változtatások* szerepeltek a javaslatokban, az örökbefogadás tekintetében javasolták a vérségi származás megismerésével kapcsolatban új részlet-szabályok kidolgozását a korábbi differenciálatlan rendelkezések helyett.¹⁵ A származás megismeréséhez fűződő jog kérdése az asszisztált humánreprodukciós eljárás kapcsán nem jelent meg, az apasági vélelmek tekintetében ugyanakkor némiképp közvetetten igen, de annak kiemelése mellett, hogy az apasági vélelem megtámadása körében a kiskorú perindítási lehetősége korlátozott és kontrollhoz kötött.¹⁶ Hangsúlyt a kérdés az *örökbefogadás körében* nyert, kiemelve a vér szerinti szülő adatainak megismerésével kapcsolatban az egyértelműbb és világosabb rendezés szükségességét az akkori szabályozással összevetve.¹⁷ Noha a kodifikáció folyamán mindvégig a fenti megfontolások érvényesültek, megfogalmazásra került, hogy fontos (lenne) azzal foglalkozni, hogy a származás megismerésének kérdése hogyan merül fel az örökbefogadás, az ivarsejt-adományozás esetében, valamint akkor, ha nem az a férfi tölti be az apaságot, akitől a gyerek ténylegesen származik, tekintettel arra, hogy ezekben az esetekben más-más megoldás lehet szükséges.¹⁸ Nem egyszer kifejezésre jutott¹⁹ az a tény is, hogy a származás megismeréséhez fűződő jognak jelentősége van az apasági vélelmek körében, amennyiben nem az a férfi kerül valamely apasági vélelem alapján jogállásba,

¹⁵ SZEIBERT Orsolya: A Családjogi Könyv rendelkezéseinek formálódása a Polgári Törvénykönyv kodifikációja folyamán. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezéstörténetéből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018. 141., 177.

¹⁶ WEISS Emília: A készülő Polgári Törvénykönyv családjogi könyvének a Kodifikációs Szerkesztőbizottság által elfogadott koncepciója. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/4–5. 32.; ld. a tanulmányt még: SZEIBERT Orsolya (szerk.): *Weiss Emília családjogi és öröklési jogi kodifikációs tanulmányai*. Budapest, 2017. 155., 189–190.

¹⁷ Uo. 33., illetve 194.

¹⁸ WEISS Emília: Néhány kérdés a készülő Polgári Törvénykönyv családjogi könyve koncepciója köréből. In: GYEKICZKY Tamás (szerk.): *Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve*. Budapest, Gondolat – Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadványai, 2005. 20., 38; ld. a tanulmányt még: SZEIBERT (szerk.) (2017) i. m. 63., 83.

¹⁹ WEISS Emília: Néhány gondolat a családjog folyamatban lévő kodifikációs munkálataihoz. *Családi Jog*, 2003/1. 10–11.; ld. a tanulmányt még: SZEIBERT (szerk.) (2017) i. m. 89., 105–106.

akitől a gyermek valójában származik, s az, hogy amennyiben nem az ‘apa’ van apai jogállásban, hol húzható meg a határ a gyermek azon joga között, hogy megismerje származását, és azon másik joga között, hogy családi kapcsolatait megőrizze.²⁰ A jelenleg hatályos Ptk. származás megismerésével kapcsolatos rendelkezései nem léptek túl azokon a változtatásokon, amelyek a 2002. és 2003. évi Koncepciókban szerepeltek.²¹

6. A gyermek származása megismeréséhez fűződő joga mint gyermekjog

Annak tárgyalása előtt, hogy a fenti jog miként jelenik meg, le kell szögezni, hogy a gyermekjogok – így az egyezményben szereplők – olyan szövetet alkotnak, amelyből *nem emelhető ki egy vagy akár több* gyermekjog, hiszen valamennyi szorosan összefügg, egymásra tekintettel értelmezhetők és alkalmazhatók, s egymásra tekintettel kell ezeket mind értelmezni, mind pedig alkalmazni. Ennek megfelelően az alábbiakban részletezett származás megismeréséhez való jog mint a gyermek – azaz gyermekkorú személy – joga valójában csak és kizárólag a többi gyermekjoggal összefüggésben nyeri el célját. Különös jelentősége van így – többek között – a gyermek élethez való jogának, hátrányos megkülönböztetéstől való védelmének, legfőbb érdeke elsődleges figyelembevételének, meghallgatásának, véleménynyilvánításának.

6.1. Ki a szülő a 7. cikk értelmében?

Az egyezmény 7. cikkének 1. pontja szerint a gyermeket születésekor anyakönyvezik és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen és lehetőség szerint ismerje szüleit, valamint ahhoz, hogy ezek neveljék – ennek a meg lehetőségen komplex jogcsoportnak a ‘lehetőség szerint ismerje szüleit’ kitétele fejezi ki a gyermeknek azt a jogát, hogy megismerje származását. Azt, hogy ki tekinthető *szülőnek* az egyezmény alapján, annak elfogadása idején nem feltétlenül tűnt összetett kérdésnek,²² és számos élethelyzetben ma is egyszerűen meghatározható. Éppen a vizsgált témát illetően azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az egyezmény szerinti ‘szülő’ kategóriájába nemcsak az a személy tartozhat, aki valaha szülői státuszban volt, hanem igen széleskörűen kell értelmezni, s bevonhatók, illetve bele is kell vonni azokat a személyeket, akik ugyan jogilag nem töltötték be a szülői jogállást, de a gyermek tőlük származik, illetve részt vettek a gyermek nevelésében-gondozásában. Az anyák tekintetében ez jelenti azt a nőt is, akinek ivarsejtjéből származik a gyermek, de azt a nőt is, aki a gyermeket megszülte (adott esetben számos országban jogilag megengedett

²⁰ WEISS Emília: A családjogi kodifikáció elvi kérdései. *Közjegyzők Közlönye*, 2007/1. 10–11.; ld. a tanulmányt még: SZEIBERT (szerk.) (2017) i. m. 49., 58.

²¹ Ld. a szabályozással kapcsolatban: KÖRÖS András: A gyermek vérségi származása megismeréséhez fűződő joga az új Ptk. Családjogi Könyvében. In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – LANDI Balázs – POGÁCSÁS Anett (szerk.): *(L)ex Cathedra et Praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 389., 392–395.

²² Rachel HODGKIN – Peter Newell: *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Geneva, Unicef, 2007. 105.

ún. anonim szülés útján), apák tekintetében pedig ebbe az átfogó szülői kategóriába tartozik az a férfi is, akitől a gyermek valójában származik.

6.2. Mennyiben enged kivételt a 'lehetőség szerint' fordulat?

Az egyezmény ezt a gyermeki jogot megszorítja a 'lehetőség szerint' kitételrel. Ennek indokaként elsősorban azok a nehézségek szolgáltak, amelyek a vér szerinti szülők örökbefogadott gyermek általi megismerhetőségével összefüggésben vetődtek, illetve vetődnek fel. Számos országban olyan jogszabályok voltak hatályban akár a titkos örökbefogadás, akár az (anyai) anonim szülés tekintetében, amely esetekben nem lehetett mód arra, hogy a gyermek megismerje származását.²³ Az egyezmény megszövegezése során kihívást jelentett a származás megismerésének gyermekjogként való megfogalmazása azzal, hogy a fenti okok miatt ezt tompítsák, de lehetőség szerint ne úgy, hogy az a tagállamoknak túlzott mozgásteret engedjen.²⁴

Több állam fenntartások mellett csatlakozott az egyezményhez. Már az egyezmény megfogalmazása idején kifogásokkal élt a(z akkori) Német Demokratikus Köztársaság, a(z akkori) Szovjetunió és az USA, miután ezekben az országokban nem (volt) követelmény az, hogy örökbefogadás esetében a biológiai szülőkről tájékoztatást adjanak a gyermeknek, más államokban pedig az örökbefogadott gyermek életkori határához kötötték a dokumentáció megismerhetőségét.²⁵ Az egykori Csehszlovákiában akként nyilatkoztak, hogy nem tartják azzal ellentétesnek, ha az örökbefogadás és asszisztált humánreprodukciós eljárás esetén a gyermekkel nem közlik biológiai szülőjének vagy szüleinek nevét, a luxemburgi fenntartás szerint pedig az anonim szülés esetében, amely egyébként a gyermek érdekét szolgálja, nem tartották követendőnek a 7. cikkben foglaltakat. Az Egyesült Királyság úgy nyilatkozott, hogy a szülők csak azokat a személyeket jelentik, akiket a nemzeti jogi rendelkezések szerint szülőknek kell tekinteni, Lengyelországban pedig olyan értelmű fenntartást tettek, hogy az nem akadályozza az örökbefogadó szülőket a gyermek származásának titokban tartásában, igaz ezt 2013-ban visszavonták.²⁶ Noha az egyezmény szövege a megszorító kifejezés interpretálása körében akár többféle értelmezést is lehetővé tenne, a Gyermekjogi Bizottság az örökbefogadással kapcsolatban egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy az örökbefogadott gyermeknek a megfelelő időben – de még gyermekkorában – joga van megismerni tényleges származását.²⁷

Szintén az örökbefogadással összefüggésben merül fel leggyakrabban az az érv, hogy a vér szerinti szülőknek jogukban állhat megőrizni inkognitójukat, s a nemzeti

²³ John TOBIN – Florence SEOW: 'Article 7'. In: John TOBIN (ed.): *The UN Convention on the Rights of the Child. A commentary*. Oxford, Oxford University Press, 2019. 261.

²⁴ Uo.

²⁵ Stefanie SCHMAHL: *United Nations Convention on the Rights of the Child*. New York, Beck-Hart-Nomos, 2021. 141

²⁶ Geraldine VAN BUEREN QC: Children's rights in the family. In: Barbara STARK – HEATON (ed.): *International Family Law*. London–New York, Routledge, 2019. 195., 202.

²⁷ SCHMAHL i. m. 141.

jogrendszerek ezt az érvet tekintetbe is veszik. A Gyermekjogi Bizottság ugyanakkor ennek elismerése mellett is azt szorgalmazza, hogy tegyék lehetővé a gyermek számára származása megismerését.²⁸ Ezt az érvet a Gyermekjogi Bizottság egyáltalán nem tekinti alkalmazhatónak az ivarsejt-donorok körében, azzal érvelve, hogy az ivarsejt-adományozás önkéntes döntés következménye, ha valaki névtelen szeretne maradni, dönthet úgy, hogy nem adományoz ivarsejtet.²⁹

Azt a kitélt, miszerint a gyermek 'lehetőség szerint' ismerje származását, valójában *megszorítóan* kell értelmezni, lényegében azokra a helyzetekre korlátozva, amikor valóban nincs mód arra, hogy a gyermek megtudhassa, kitől származik: ilyen előfordul, ha a gyermeket elhagyják, ha olyan körülmények között fogan, hogy az apa személye nem ismert. Az, hogy a nemzeti jogi szabályozás nem biztosítja a gyermek számára ezt a jogot, bár megismerhető és beazonosítható lenne az apa (illetve az anya) személye, nem igazolható az egyezmény alapján a fenti kitéttel, hiszen annak nem az volt a célja, hogy a részes államoknak ilyen jellegű mozgásteret engedjen. A 7. cikk helyes értelmezése szerint minden olyan helyzetben, amikor lehetséges annak a személynek a megismerése, akitől a gyermek ténylegesen származik (és ez így van rendszerint mind az örökbefogadás, mind az ivarsejt-adományozás eseteiben), a gyermek számára is lehetségesnek kell ennek lennie, azaz a vonatkozó információkat fel kell venni és nyilvántartani.³⁰

6.3. A gyermekjogok elválaszthatatlansága

Az a gyermekjogi összefüggésrendszerben ettől független és *logikailag következő* kérdés, hogy az egyébként nyilvántartott adatok miként juttathatók a gyermek tudomására, és miként kell azokat a gyermek egyéb jogainak, így különösen legfőbb érdekének tükrében számára elérhetővé tenni. Ebben a körben természetesen jelentősége van már a konkrét jogi rendezésnek, így például annak, hogy ki kérelmezheti az adatokhoz való hozzáférést. Abban a tekintetben, hogy mennyiben indokolt a biológiai szülő vagy szülők magánélethez való joga és gyermek származása megismeréséhez fűződő joga között egyensúlyozni, ez szintén nem az „amennyiben lehetséges kitétel” alá esik, ahogyan erre több alkalommal is felhívta a Gyermekjogi Bizottság a figyelmet.³¹

7. Van-e joga a gyermeknek, hogy megismerhesse vér szerinti származását, ha nem az a férfi tölti be valamely apasági vélelem alapján az apai jogállást, akitől valóban származik?

Az egyezmény alapján nyilvánvaló, hogy a gyermeknek *joga van* megismerni vér szerinti származását, amennyiben lehetséges, és ez utóbbi kitéltet *megszorítóan* kell értelmezni, azaz, ha ismert a biológiai szülő, adatait nyilván kell tartani, hogy a gyermek azokat

²⁸ SCHMAHL i. m. 142.

²⁹ SCHMAHL i. m. 143.

³⁰ TOBIN–SEOW i. m. 262.

³¹ TOBIN–SEOW i. m. 263.

– függően attól, hogy a nemzeti szabályozás mikor és hogyan teszi lehetővé – megismerhesse. Kérdés, hogy a jelen tanulmány alapját szolgáló esetben erre lenne-e mód.

7.1. A származás megismerése – a származás kiderítése

A hazai jogirodalomban az apasági vélelem megtámadása iránti per mutatkozik olyan-
nak, amely a gyermek számára lehetőségként szolgál arra nézve, hogy kiderítse vérségi
származását. A ‘kiderítés’ azonban nem feltétlenül azonos a ‘megismeréssel’. Amennyi-
nyiben a gyermek megtámad(hat)ja az apaság vélelmét, valójában azt *derítheti ki*, hogy
az a férfi, aki jogilag az apjának tekinthető, nem az apja, de ez még önmagában nem
elég annak feltárásához, hogy kitől származik valójában. A vélelem megtámadása azért
sem az adekvát eszköze a származás megismerésének, mert amennyiben tudományos
bizonyíték szól amellett, hogy a (jogi értelemben vett) apa nem az a férfi, akitől a gyer-
mek ténylegesen származik, a vélelem megdől és ezt a férfit már nem lehet a gyermek
apjának tekinteni, azaz kiesik a jogállásból. Ezáltal a gyermek nemcsak azt tudja meg,
hogy az adott férfi nem a biológiai ‘apja’, de ‘el is veszíti’ ezt a szülőjét, hiszen arra a
vélelem megdőlése mellett nincs mód, hogy a férfi jogállásban maradjon amellett, hogy
nem tőle származik a gyermek.

A származás megismerése – ezzel szemben – nem azt a jogot *garantálja*, hogy az a
személy kerüljön jogállásba, akitől a gyermek származik, hiszen sem örökbefogadás,
sem ivarsejt-adományozás esetében nem annak érdekében ismerheti meg a gyermek
vér szerinti származását, hogy a donor, illetve vér szerinti szülő apai, illetve anyai
státuszba kerüljön, hanem azért, mert a genetikai származás megismerése az identitás
egyik építőeleme.

7.2. Hangsúlytalan probléma

A származás megismerése mind a hazai irodalomban, mind a nemzetközi gyermekjogi
irodalomban elsősorban az örökbefogadás, valamint az ivarsejt-adományozás kapcsán
kerül tárgyalásra, kiegészülve az anya tekintetében az anonim szülés kérdéskörével.
Hazai tekintetben nemcsak a családjogi megközelítés³² fókuszál ezen gyermekjog
kapcsán az örökbefogadásra, hanem a gyermekvédelmi is. Utóbbi azért is figyelemre
méltó, mert míg a Ptk. kifejezetten az örökbefogadás kapcsán rendezi az örökbe foga-
dott gyermek vérségi származás megismeréséhez fűződő jogát és a vér szerinti szülő
egészségügyi adatairól való tájékoztatást – és nem szól arról egyik további esetben sem
–, addig a Gyvt. az alapvető jogokról és kötelezettségekről szóló fejezetben, a gyermeki
jogok között, azaz teljességgel általános jelleggel szól erről a jogról. Annak elismerése
mellett, hogy a származás megismerése igen lényeges a „az identitás és az önértékelés
fejlődése szempontjából is” csak az örökbefogadás kerül említésre, mint erre okot adó
körülmény (igaz, a családjogi szabályozás szintjén ez ragadható meg).³³

³² A származás megismerésével kapcsolatos kitér erre részletese: Kőrös i. m. 392–395.

³³ KATONÁNE PEHR Erika: Alapvető jogok és köteleességek. In: MATTENHEIM Gréta (szerk.): *Kommentár a gyermekvédelmi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 81–82.

Gyermekjogi kontextusban leszögezhető, hogy a gyermeknek joga van megismer-
ni származását akkor is, ha más férfi tölti be az apasági vélelmet, bár ennek szabá-
lyozhatósága nem mutatkozik egyszerűnek és hangsúlyozást érdemel, hogy a gyermek
legfőbb érdeke lesz döntő: többtényezős kérdés, mind a szabályozás szintjén, mind az
egyes helyzetekben, hogy mikor és hogyan ismerhetné meg a gyermek ilyen esetekben
azt, hogy valójában kitől származik (ez azonban, ahogy már említettem, olyan logi-
kai lépés, amelyet azt követően kell megtennünk, hogy elfogadjuk a gyermek jogát
származása megismeréséhez). Noha nem szűkítettem a fentieket az Alkotmánybíróság
jelen írás központjába helyezett döntésének alapjául szolgáló ügyre, lényegesnek tar-
tom emlékeztetni arra: abban az ügyben nyilvánvalóan mindkét státuszban lévő szülő
tudta, hogy ki (nem) a gyermek apja, márpedig az egyezmény a gyermekkel szemben
a szülőket is kötelezi többek között *emberi méltóságának* tiszteletben tartására – de ez
már egy következő tanulmányt érdemlő kérdés.

